

Erzurum Müftüsü Abdurrahman Efendi Ve "Sefinetü'l-Fetâvâ" Adlı Eserine Dair

Concerning Erzurum Mufti Abdurrahman Efendi and Work Named "Sefinetü'l-Fetâvâ"

ÖZET

18.yy. da Erzurum'da 21 yaşındayken müftülük yapmış, bu görevini 20 yıl sürdürmüş, ayrıca Erzurum'da kadılık ve valilik görevi üstlenmiş, son olarak Ankara valiliği yapmış olan Abdurrahman Efendi, ilim adamlığının yanında dönemin siyasetine de vâkıf bir kişiydi.

20 yıl boyunca müftülük görevi sırasında vermiş olduğu fetvaları biriktirip onları tertip ederek Sefinetü'l-Fetâvâ adlı eserini meydana getirmiştir. Bu yazıda nukullu fetva türlerinden olan söz konusu bu eseri çeşitli açılardan tanıtım ve değerlendirmeye çalıştık. Doğal olarak müellifi hakkında bilgi verdik.

Müellif fetvalarına kaynak gösterirken Hanefi mezhebinin müteber fıkıh kitaplarından yararlanmaya özen göstermiş, mezhebin görüşlerinden ayrılmamıştır. Oldukça iyi bir fıkıh nosyonuna sahip olduğu anlaşılın Abdurrahman Efendi'nin meselelere yaklaşımında ve fetvalarında izlediği metot döneminin fetva metodunu da ortaya koymaktadır.

Diğer fetva kitaplarından özellikle hacim ve kaynak zenginliği yönünden, ayrıca farazi fetvalardan ziyade pratik yaşanmış olayları ve dönemin yaşantısını ortaya koyması açısından farklılık arz etmektedir.

Eserin önemli özelliklerinden birisi de müellifin yaşadığı dönemin sosyal, hukuki, kültürel ve toplumsal sorunlarını farklı yönleriyle ortaya koyarak çözüm üretmeye çalışmasıdır.

Müellif bu eseri ile fıkıh/İslam Hukuk ilmine önemli katkılar sağladığı gibi içinde bulunduğu çağın toplumsal dini meselelerini yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Eser bu yönüyle ilmi açıdan analiz edilmeğe değer bir niteliğe sahiptir.

Anahtar Sözcükler: Abdurrahman Efendi, Müftü, Sefine, Fıkıh, Erzurum

ABSTRACT

18th century Abdurrahman Efendi, who served as mufti in Erzurum when he was 21 years old, continued this duty for 20 years, also served as judge and governor in Erzurum, and lastly served as governor of Ankara, was a person who was knowledgeable about the politics of the period as well as being a scientist.

He compiled the fatwas he gave during his 20-year tenure as mufti and compiled them, creating his work called Sefinetü'l-Fetâvâ. In this article, we tried to introduce and evaluate this work, which is one of the nukullu fatwa types, from various perspectives. Naturally, we gave information about its author.

While citing his fatwas, the author took care to benefit from the reliable fiqh books of the Hanafî sect and did not deviate from the views of the sect. The method followed by Abdurrahman Efendi, who is understood to have a very good notion of fiqh, in his approach to issues and in his fatwas also reveals the fatwa method of his period.

It differs from other fatwa books, especially in terms of volume and richness of resources, and also in terms of revealing practical events and the life of the period rather than hypothetical fatwas.

One of the important features of the work is that the author tries to find solutions by revealing the social, legal, cultural and social problems of the period he lived in from different aspects.

It is understood that the author not only made significant contributions to the science of fiqh/Islamic Law with this work, but also closely followed the social and religious issues of his age. In this respect, the work has a quality worth analyzing from a scientific perspective.

Keywords: Abdurrahman Efendi, Mufti, Sefine, Fiqh, Erzurum

GİRİŞ

Gerek Osmanlı Şeyhülislamı ve onların fetva kitapları olsun gerekse taşra müftüleri ve onların fetva kitapları olsun haklarında yeterli bir bilgiye sahip değiliz. Hele taşra müftüleri hakkındaki bilgiler ya oldukça sınırlıdır ya da hiç bilgi yoktur. Çünkü bu konuda yeterli araştırmalar yapılamamış ve onların eserleri kütüphanelerin tozlu raflarına terk edilmiştir. Halbuki dönemine ışık tutması açısından fetva kitapları oldukça önemlidir.

Osmanlı hukukunda fetvanın önemli bir yeri vardır. Fakihler, kendilerine sorulan dini sorulara cevap vererek problemlere çözüm üretirler ki buna fetva faaliyeti denir. Osmanlı'da Meşihat Makamı fetva işlerini yürütmüştür. Kaza ve vilayet müftüleri ise Meşihat Makamına bağlı olarak görev yapmışlardır. Müftülerin vermiş olduğu fetvaların bir araya getirilmesiyle fetva mecmuaları oluşmuştur. Birçok araştırmacı tarafından Osmanlı Şeyhülislam ve müftüleri hakkında araştırmalar yapılmış ve bunların meseleleri çözmedeki yöntem ve metotları fetva verirken dayandıkları deliller incelenmiştir.

Osman Sağlam ¹

How to Cite This Article

Sağlam, O. (2023). "Erzurum Müftüsü Abdurrahman Efendi Ve "Sefinetü'l-Fetâvâ" Adlı Eserine Dair", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:8, Issue:56; pp:4466-4478. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.74165>

Arrival: 13 November 2023
Published: 29 December 2023

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doktora öğrencisi, Atatürk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Erzurum, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0779-992X

Bu çalışmanın konusu 18.yy. fetva kitapları arasında yer alan Erzurum müftüsü Abdurrahman Efendi'nin müftülüğü döneminde verdiği fetvaları derleyip bir araya getirdiği Sefinetü'l- Fetava adlı eserini inceleyerek, müellifiyle birlikte tanıtip değerlendirmektir.

Çalışmamızın temel amacı, bugüne kadar herhangi bir akademik çalışmaya konu olmamış söz konusu fetva kitabını müellifiyle birlikte tanıtarak fıkıh alanındaki araştırmacıların istifadesine sunmak ve eser üzerinde analitik çalışmalar yapılmaya değer olduğuna dikkat çekmektir.

Çalışmamız iki ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta müellifin hayatı, ilmi kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir. Ne yazık ki müellif hakkında ayrıntılı bilgiler veren kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle burada ağırlıklı olarak kendi eserindeki bilgiler ile tespit edebildiğimiz diğer bilgilerden yararlanılmıştır.

İkinci başlıkta ise müellifin söz konusu eseri şekil ve muhteva yönünden tanıtılmış, benzer fetva kitaplarından ayrılan ve örtüşen yönlerine dikkat çekilmiştir.

Konunun tabiatı gereği çalışmada tümevarımla bilgiler tespit edilerek tavsif/betimleme yöntemi uygulanmıştır.

Sonuç kısmında ise çalışmada bazı tespitlere yer verilmiştir.

ABDURRAHMAN EFENDİ'NİN HAYATI

Abdurrahman Efendi, Şeyhler Medresesi banisi olan Şeyh Mustafa Efendi' nin oğlu, Pir Muhammed'in de torunlarından. 21 yaşında Erzurum müftüsü olmuştur. Zamanın siyasetine vakıf birisiydi. 20 sene umuru fetvayı idare ettikten sonra rütbe-i ilmiyesini vezarete tahvil ederek Erzurum valisi olmuştur. Sonunda Ankara valiliğine tahvili memuriyet ederek h.1236 tarihinde orada vefat etmiştir. Kars mutasarrıfı Emin Fehim Paşa bu zatın oğludur (Nusret, 1338)

Müftü Abdurrahman Efendi hakkındaki en geniş bilgiyi, müftülük görevi esnasında vermiş olduğu fetvaları derleyerek oluşturduğu Sefinetü'l-Fetâvâ adlı eserinin başında vermiş olduğu şu ifadelerden öğreniyoruz: (Sefinetü'l-Fetava, varak [I/1a])

Hamd, Hz. Ademi yaratan, isimleri O' na öğreten ve şunların isimlerini bana haber verin sözüyle O' nu meleklerle üstün kılan, O'nun soyundan enbiya, evliya, asfiya kılan ve onları ilimle, irfanla ve şeriatî ğarranın tebliğiyle mükerrer kılan ve Allah'tan ancak alimler korkar buyurarak alimleri peygamberlerin varisleri kılıp şereflendiren ve onlardan bazılarını salah, fukaha ve ifta ile ayrıcalıklı kılan Allah'a olsun.

Salat ve selam Efendimiz ve Peygamberlerin Efendisi ve en saf olanların dayanağı olan ve kolay müsamahakar bembeyaz Hanif diniyle gönderilen Muhammed (sas) 'e, âline, hidayette yıldız olan ashabına, tabiine, nakli delillerden doğru sahih görüşleriyle şeri hükümleri istinbat eden, müctehit tebe-i tabiine olsun.

Ve ba'd: Fakir hakir aczini ve kusurunu itiraf eden Erzurum Müftü'sü es-Seyyid el Hac Abdurrahman Müftü, yine Kudüsü Şerif rütbesiyle Erzurum müftülüğü yapmış olan Allah şerefini artırsın Şeyhu'l- Merhum es-Seyyid el Hac Mustafa Müftünün oğludur, O da eş-Şeyh el Merhum es-Seyyid Erzurum'da Kudüsü Şerif rütbesiyle kadılık yapan es-Seyyid Muhammed Habib'in oğludur, O da yine Erzurum'da müftülük yapmış olan eş-Şeyh el Merhum es-Seyyid el Hac Muhammed müftünün oğludur ki O şeyhimiz Efendimiz Şeyhu'l İslam Müftü'l- Enam eş-Şehir eş Şehid Feyzullah Efendi'nin(Allah mekanını cennet eylesin) babasıdır, O da eş-Şeyh es-Seyyid Habib Muhammed Efendi'nin oğludur, O da Şeyhu'l-Esved el- Karabâği diye tanınmış anne- baba tarafından el Haseni ve'l-Hüseyni olan eş-Şeyh es-Seyyid Pir Muhammed'in oğludur.

Ne zaman ki Allah'u Teala bana ifta hizmetiyle ikramda bulundu, beni şeriatî ğarraya hadim olmakla şereflendirdi ki ben o zaman 21 yaşındaydım, fetva kayıtlarını bir mahfazada kaydediyordum, fetvalarım müddetince çeşitli konularda birçok mesele birikti. Fetva isteme ve fetva verme anında kendisinden istifade etmek kolay olsun diye diğer fetva kitapları gibi tertip etmek istedim ve Allahın tevfiğiyle azimle mükerrer ve fazlalık olan fetvaları tertibe ve tehzibe başladım. Bu esnada Yüce Allahın takdiriyle arap ve acem krallarının efendisi ulu hakan denizlerin sultanı, karaların hakanı Hadimü'l-Harameyni's-Şerifeyn Sultan Gazi Mustafa'nın oğlu Sultan Selim Han'ın imtiyazıyla -Allah O'nun saltanatını güçlü kılsın ve hilafetini kıyamete kadar baki kılsın - Erzurum beldesinde kadı görevi verildi. Kaza işleri niyet ettiğim şeyi yapmam konusunda beni bir yıl geciktirdi. Ne zaman ki kadılık görevi bitti inayeti rabbanîye ile ikinci defa kudüsü şerif rütbesiyle ifta görevini bana verdi(Allah şerefini artırsın). Ben de çalışmalar ölçüsünde ve akılların idraklerinin ulaşabileceği ölçüde nakilleri araştırma hususunda istediğim şeyi ciddiyetle özen göstererek tamamlamaya başladım, kısa uzun muteber mazbut mebsut kaynaklardan istihrac ederek birçok misali her nakilden istinbat ederek her misal için birçok nakil yazdım. Allahın yardım ve inayetiyle Dürerü'l-Gurer(gurerin incileri) ve Mermûzu'l- Haniye(haniyenin rumuzları) ile dolu bir gemi meydana geldi. Hatta Allah'ın tevfiği ve hidayetiyle inci(eşsiz) keseleriyle ve sultan hazineleriyle dolu olan bir kale oldu.

Ne zaman ki Yüce Allah'ın tevfiğiyle kitabın tertibi ve temize çekme işi tamam olunca ismine uygun olsun diye sefinetü'l-fetava ismini verdim. Çünkü bu kitap kendisine yapışan kimseyi istek ve hedeflerine ulaştırır, ona sarılan tehlikelerden ve helak olmaktan korur.

Yüce Allah'tan dünya ve ahiretin efendisi , insan ve cinlerin peygamberi hürmetine bu kitabı dünya ve ahirette benim için iftihar(sermaye) kılmasını ve beni afet, felaket ve musibetlerden muhafaza etmesini umuyorum.

Muvaffakiyet ancak Yüce Allah'tandır, O'na tevekkül ettim, dönüş ve varış yalnız O'na'dır.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki Erzurum Müftüsü Abdurrahman Efendi'nin babası, dedesi, dedesinin babası Erzurum da müftülük, kadılık ve valilik yapmışlardır. Şeyhu'l -İslam Fezullah Efendi'nin babası, Müfti Abdurrahman Efendi'nin babasının dedesidir.

Ailesi

Abdurrahman Efendi'nin ailesi Erzurum'un önde gelen önemli ailelerindedir. Babası, dedesi, amcaları, büyük dedesi Erzurum'da müftülük, kadılık, valilik yapmışlardır. Şimdi bunları tanıyalım:

Habib Muhammed Efendi

Karabağ'da pir namıyla meşhur meşayih nakşiyeden ve kibarı ehlullahtan Seyyid Muhammed Efendi'nin büyük oğlu olup 1080 tarihinde İran ahalesinin resmen şiiği kabulünden ve ehli sünneti sürgün etmesi ve katletmesi sebebiyle oradan ailesiyle birlikte ayrılmış ve Mekke'ye yerleşmek üzere yola çıkmıştır. Erzurum'a ulaştığında halk büyük saygı hürmet gösterdiğinden Erzurum'a yerleşmiştir. 1030 yılında Erzurum müftülüğü yapmıştır. Erzurum'da ilmin kaynağı bu zatla başlar. 1040 da vefat etmiş ve köşk civarında aile mezarlığına defnedilmiştir (Nusret, 1338)

Muhammed Habib Efendi

Habib Muhammed Efendi'nin büyük oğludur. Babasından sonra 20 sene müftülük yapmıştır. Babası aynı zamanda hocasıdır. Büyük oğlu, Fezullah Efendi'dir. Onu iyi yetiştirmiştir. Dedesi Pir Muhammed'in bazı kerametlerini içeren basılmamış bir risalesi vardır. Risale torunlarına ait kütüphanede harbi umumiye kadar mahfuzdu. 1100 yılında vefat ettiğinde aile mezarlığına defn edildi. (Nusret, 1338)

Şeyhu'l-İslam Fezullah Efendi

Habib Muhammed Efendi'nin oğludur. Erzurum'da doğdu. Pederinden icazet aldı. İcazet aldıktan sonra bir müddet ilim ve fununla meşgul olduktan sonra İstanbul'a gelerek orada tedrise başlamışlardır. Şeyhu'l İslam Vani Efendi'nin kızıyla evlenmiş. Sultan II.Mustafa'ya hocalık yapmış. Kayınpederi Vani Efendiden sonra iki yıl Şeyhu'l İslam olmuş daha sonra ayrılmıştır. Bunun üzerine 1106 yılında Erzurum'a dönmüş ve şeyhler mahallesine yerleşmiştir. Hocalık yaptığı II.Mustafa tahta geçince tekrar Şeyhu'l-Islam olmuş.(s.98) Hemşehrilerine tayin konusunda iltimas geçmiş ve bu büyük sıkıntı doğurmuştur. Edirne vakasında yeniçeri aleyhine tahrik olunarak boğdurulmuş ve cesedi tuna nehrine atılmıştır 1115 yılında. (Nusret, 1338)

Şeyh Mustafa Efendi

Abdurrahman Efendi'nin babasıdır. Habip Mehmed Efendi'nin Şeyhler Mahallesi'nde inşa ettirdiği mektep ve medrese ile eğitim, öğretimi başlattığı, bu faaliyetin oğulları ve torunları tarafından sürdürüldüğü Medresenin (Dâru's safâ Medresesi) vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Babası ve dedesi gibi kendisi de Erzurum Müftüsü olan Şeyh Mustafa Efendi, babası tarafından başlatılan bu vakfı güçlendirerek devam ettirmiştir. Zengin olduğu anlaşılan Mustafa Efendi'nin yaptığı vakıflar arasında 10 değirmen ve marangozhanenin bulunduğu, bu vakıflardan elde edilen gelirlerin medrese ve mektebin yakıtı, aydınlatılması, öğrencilerin her türlü masrafları ve bunlara bağlı çeşme ile abdesthanenin giderlerine tahsis edildiği anlaşılmaktadır.(Nusret, 1338)

Kars Mutasarrıfı Emin Fehim Paşa

Erzurum Müftüsü Abdurrahman Efendi'nin oğludur. Kars Kaymakamlığı yapmıştır. Kuduri'nin muhtasarını "kitabul azizi fi muhtasaril kuduri" ismiyle tercüme etmiştir.

ABDURRAHMAN EFENDİ'NİN SEFİNETÜ'L-FETAVA ADLI EESERİ

Sefinetü'l -Fetava'nın Şekil Yönünden Özellikleri

Abdurrahman Efendi, eserini hicri 1216 yılında miladi 1801 yılında tamamlamıştır. Müellif nüshasına ulaşamadığımız için biz müstensih müsevvid Muhammed b. Ali b. Abdullah tarafından istinsah edilmiş olan ve Erzurum müftülüğü kütüphanesinde 794 numaralı kayıt ile bulunan eseri burada konu edindik. Bu eser 2 ciltlik yazma eser olup, 1. cilt 275 varaktan, yani 550 sayfadan oluşmaktadır. 2.cilt ise yine 275 varaktan 550 sayfadan oluşmaktadır. Eserin tamamı 550 varak yani 1050 sayfadan oluşmaktadır.

İlk 4 sayfada içerikle ilgili bilgiler bulunmakta olup, konu başlıkları siyah mürekkeple, sayfalar ise kırmızı mürekkeple ta'lik yazı ile yazılmıştır. 5.sayfada ise 1249 tarihli ferağ kaydı bulunmaktadır. Ferâğ kelimesi, müstensihler tarafından yazma eserlerin genellikle sonuna konulan ve metnin istinsahının bittiğini belirten kayıt için kullanılır (Görgülü, 1998). 6. sayfada Allah'a hamd ile başlayan müellif, hayatı hakkında ve eseri nasıl oluşturduğuna dair bilgi vermektedir.

Bu girişten sonra müellif Allah'a hamd ve Rasulullah'a salavatla fetvalarına başlamış, soru ve cevaplar arapça olarak siyah yazı ile yazılmış, el cevap kelimesi ve konu başlıkları kırmızı harflerle yazılmıştır. Her sayfa yaklaşık 33 satırdan oluşmakta olup, cetvel denilen her sayfayı içine alan kırmızı iki çizgi bulunmaktadır.(Bilgin, 2013)

Eserin kenarında da soru ve cevaplar bulunmakta olup, bu soru ve cevaplar bazen müellifin yazdığı, bazen müstensihin yazdığı, bazen de sonra ki müftülerin yazdığı eklemeler olmaktadır.

Sayfa kenarlarında bulunan "beleş kaydı" (Topuzoğlu, 2022) ise eserin, orjinal eserle karşılaştırıldığı ve orjinal eserle aynı olduğunu göstermektedir.

Yine eserin kenarında bulunan "sahha" kelimesi de eserin hem musahhihler tarafından incelendiğini hem de daha sonraki müsevvid ve müftüler tarafından gözden geçirildiğini göstermektedir.

Eser, klasik fıkıh kitapları sistematığına göre tertib edilmiş, "kitab", "bab", "fasıl" şeklinde düzenlenmiştir. Diğer fetva kitapları da genellikle bu şekilde düzenlenmiş olup, müellif de bu usule uymuştur.

Fetva mecmualarında soru cevap şeklinde oluşan fetvada, sorular genellikle basit iken Sefine de oldukça uzun ve karmaşık sorular bulunmaktadır.

Yazma eser kütüphanelerinde yazma eser olarak bulunan Sefinetü'l-Fetava'nın matbu nüshası bulunmamaktadır.

Sefinetü'l -Fetava'nın Muhteva Yönünden Özellikleri

Eser Osmanlı Türkçesiyle yazılmış, kitab ve bablara göre tanzim edilmiş, konularına göre Arapça başlıklarla isimlendirilmiştir. Fetvalarda gerçek isimler kullanılmamıştır. Erkekler için Zeyd, Amr, Bekr; kızlar için ise, Hind, Zeynep, Hatice, Da'd gibi muhayyel isimler kullanılmıştır. Fetvalarda sorulan sorulara "olur", "olmaz" gibi kısa cevaplar verilmiştir. Konunun önemine göre tek cevap veya birçok cevaba yer verilmiştir. Bazen de "Bu surette" ibaresiyle meseleyi tamamlayıcı sorulara yer verilmiştir. 1.cilt kitabı't-tahare konusu ile başlayıp fi'r-Resul(elçi gönderme) başlığı ile bitmekte ; 2.cilt kitabı'd-dava konusu ile başlayıp hâtimü'l- kitap başlığı ile bitmektedir.

Sefinetü'l-Fetava'nın 1.cildinde toplam 2258 soru bulunmaktadır. En çok soru "Babu Beyi'l-Fasit" konusunda 63 soru sorulmuştur.

Eserin 2.cildinde ise 2482 soru bulunmaktadır. Bu ciltte en fazla soru "fi mâ yeteallaku bi'l-arazi" konusunda 291 soru sorulmuştur. Bu durum bize göstermektedir ki o dönemde de en fazla sorun arazi konularında olmuştur.

Sefinetü'l-Fetâvâ'nın örnek olması adına aile hukukuna dair konularını ve içeriğindeki soruları şu şekilde sıralayabiliriz:

Kitabu'n-Nikah: Bu konu başlığı altında 24 soru bulunmaktadır.

Faslun fi Nikahi'l Vekil: Bu konu başlığı altında 10 soru bulunmaktadır.

Fi Nikâhi'l- Fuzûli, Bu konu başlığı altında 11 soru bulunmaktadır

Bâbu Nikahi'r-Rakîk, Bu konu başlığı altında 3 soru bulunmaktadır

Bâbu Nikahi'l- Kafir, Bu konu başlığı altında 7 soru bulunmaktadır

Babu'l- Muharramat, 24 Bu konu başlığı altında 24 soru bulunmaktadır

Babu'l-Evliya ve'l-ikfaa(denklik), Bu konu başlığı altında 45 soru bulunmaktadır

Bâbu Hiyâru'l-Bulûğ, Bu konu başlığı altında 11 soru bulunmaktadır

Babu'l-Mihr, Bu konu başlığı altında 59 soru bulunmaktadır

Babu'l-İhtilâf fi'l-Mihr, Bu konu başlığı altında 11 soru bulunmaktadır

Babu'l İhtilâf fi'l-Cihâz, Bu konu başlığı altında 5 soru bulunmaktadır

Fimâ li'z-Zevci ve'z-Zevceti ve Fimâ Lâ, Bu konu başlığı altında 20 soru bulunmaktadır.

İhtilâfu'z-Zevceyn fi Metâi'l -Beyt, Bu konu başlığı altında 13 soru bulunmaktadır

Kitâbu'r-radâ, Bu konu başlığı altında 22 soru bulunmaktadır

Nev'ul Ahar: Bu konu başlığı altında 7 soru bulunmaktadır

Kitabu't-talâk, Bu konu başlığı altında 21 soru bulunmaktadır

fi talâki'l-fuzuli , Bu konu başlığı altında 5 soru bulunmaktadır

Babu'r-rica, Bu konu başlığı altında 10 soru bulunmaktadır

fi'l-Kinâyât: Bu konu başlığı altında 34 soru bulunmaktadır

Babu't-tefvîz: Bu konu başlığı altında 8 soru bulunmaktadır

Babu't-ta'lik: Bu konu başlığı altında 50 soru bulunmaktadır

Bâbu talâki'l marîz: Bu konu başlığı altında 6 soru bulunmaktadır

fi'l-Beynûneti'l-Muğallaza ve't-Tahlil: Bu konu başlığı altında 9 soru bulunmaktadır

Fî'l-Firkati Biirtidâdi Ehadü'z-Zevceyn: Bu konu başlığı altında 5 soru bulunmaktadır

Babu'l-Hul': Bu konu başlığı altında 21 soru bulunmaktadır

Huli'l-Fuzûlî ve'l-eb(baba): Bu konu başlığı altında 6 soru bulunmaktadır

Babu'l-îlâi ve'z-Zihar: Bu konu başlığı altında 2 soru bulunmaktadır

Babu'l-İnnîn: Bu konu başlığı altında 11 soru bulunmaktadır

Babu'l-idde(t): 14 Bu konu başlığı altında 24 soru bulunmaktadır

Bâbu Subûti'n-Neseb: Bu konu başlığı altında 12 soru bulunmaktadır

Bâbu'l-Hidâne: Bu konu başlığı altında 37 soru bulunmaktadır

Bâbu'n-Nafaka: Bu konu başlığı altında 58 soru bulunmaktadır

Eserin aile hukuku bölümünde kenar sorularla birlikte yaklaşık toplam 650 soru bulunmaktadır.

Sefinetü'l-Fetava'nın aile hukuku ile ilgili olarak içeriğindeki bu konular, İslam aile hukukunun hemen hemen tamamını kapsamaktadır. Ayrıca oldukça sistematik olup fıkıh kitaplarındaki konu düzenine göre sistematize edilmiş ve toplumda problem olan konular daha geniş işlenmiştir. Diğer fetva kitaplarına göre hacimli olup gerekli görülümüşse konu bütün yönleriyle açıklanmıştır. Fetvalar sayfaya sığmadığı zaman kenar bölümüne de fetvalar yazılmıştır. Bunlar musahhah veya müftüler tarafından eklenmiştir. Kenar yazısı farklı olduğu için farklı kişilerin yazdığı açık bir şekilde görülmektedir.(Sefinetü'l-Fetava,varak [I/27a])

Sefinetü'l-Fetâvâ'nın Nüshaları

Erzurum Kütüphanesi Nüshası

Erzurum Müftülüğü kütüphanesinde 794 numarada kayıtlı olup, Müsevvid Müstensih Muhammed b. Ali b. Abdullah tarafından 1249 tarihinde istinsah edilen mecmûa müftülüğe vakfedilmiştir. Baş tarafında 4 sayfalık fihrist bulunan eserin, kitap, bâb ve fasılları kırmızı mürekkeple ile yazılmıştır. Mesele siyah mürekkeple, “el-cevap” ifadesi ise kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Meseleler sayfa içerisinde ve sayfa kenarlarında arslan fligranlı kağıt üzerine tâlik kırmızı yazı ile yazılmıştır. Genellikle 33 satırdan oluşmakta ve 2 cilt halindedir. 1.cilt 275 varaktan 2.cilt 275 varaktan oluşmaktadır.Erzurum İl Müftülüğünde 794 nolu arşiv numarası ile kayıtlıdır.

Eserin dizilişi soru-cevap-nukûl şeklinde olup eserdeki fetvâların sonlarında kaynakları yer almaktadır. Kitabın bir çok sayfa kenarlarında fetvâlar bulunmaktadır.

1.cilt Kitabı't-tahare konusu ile başlayıp fi'r-Resul(elçi gönderme) konusu ile bitmekte ; 2.cilt kitabı'd-da'va konusu ile başlayıp hâtimü'l- kitap diye bitmektedir. Eserin dili soru-cevapta Osmanlıca olup nukullerde arapçadır. Soru-cevap şeklinde tertib edilmiş olan mecmûada hemen hemen bütün fetvalarda nakil bulunmaktadır.

Erzurum müftülüğündeki nüshada yazıların daha net olması, sistematik bir şekilde yazılıp düzenlenmesi nedeniyle kolayca üzerinde çalışılmaktadır. Eserin mukaddimesinin yer aldığı 2a'dan önce 1b'de fihrist bölümü bulunmaktadır. Fihristte sadece konu, fasıl, bab başlıkları ve varak numaraları yer almaktadır. Kitap başlıkları kırmızı mürekkeple yazılan mecmûada, fetvâlar bâblarına göre ayrıca bölümlenmiştir

Eserin adı içeriğiyle örtüşür vaziyettedir. Zira mecmûada yer alan fetvâlar oldukça geniş konuları kapsamakta ve oldukça fazla fetva bulunmaktadır. Cevaplarda olur-olmaz şeklinde kısa ifadelerle yetinilmeyip muteber kaynaklardan alıntılarla konunun ikna edici şekilde ortaya konmasını sağlamaktadır.

Müellifin bu çalışmasında yer alan fetvâlar tamamen kendisine Erzurum müftülüğü yaptığı zamanlarda sorulan sorulardır.

Hanefi mezhebinin klasik tertibi üzere yazılan eser, oldukça düzenli ve sistematik bir şekilde oluşturulmuştur.

Kenarlarındaki fetvalar kendisinin yazmış olduğu fetvalardır ancak sonraki müftüler de eserden faydalanmış ekleme yapmışlar, gerekli yerleri tashih(düzeltilme), etmişlerdir.

Süleymaniye Kütüphanesindeki Nüshası

- ✓ Arşiv no: 002266- 297.5; Müstensih: Yusuf Hulusi b.Hüseyin el- Kar; istinsah 1216; 1.c. 4+202 varak, 2.cilt 207 varak; süleymaniye H.Hüsnü Paşa yazma bağışlar, 268 yaprak, 31 satır, talik yazı, meşin cilt.
- ✓ Arşiv no: 002266 -297.55; Abdurrahman Efendi El Erzurumi(1225); Kütüphane:Süleymaniye H.Hüsnü Paşa,; 1.cilt vrk: 443; 2.cilt 428 vrk; tarih yok, osmanlıca; müstensih: Derviş Hasan Keşfi b. el Hac, istinsah tarihi yok.
- ✓ İstanbul Müftülüğü Nüshası
  - Erzurum Müftüsü Abdurrahman Efendi, Sefinetül fetava, İstinsah 1254; 1.cilt, 296 vrk; İstanbul Müftülüğü kütüphanesi no 169 (297.511.SEF.F)
  - Erzurum Müftüsü Abdurrahman Efendi; istinsah 1265; 2.cilt, 268 vrk, İstanbul müftülüğü Kütüphanesi no: 394
- ✓ Mısır Nüshası
  - Arşiv numarası: Fıkhı Hanefi Türki Talat 54; Sefinetül Fetava; Abdurrahman b.Mustafa b. Habib Karabaği; Müstensih: Çelebizade Fehmi b. Mehmed Hâmidî; istinsah tarihi: 1254(1838); Mısır Milli Kütüphanesi(Kahire), boyut: iç-dış 250x160mm, yaprak 278, satır 35; yazı tür talik.
  - Arşiv no: 8686; bulunduğu yer: Kahire,Mısır, Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları; özellikleri: yazı türü nesih, 1.c. 243, 2.c. 224 varak, istinsah tarihi yok; Abdurrahman b. Mustafa
  - Arşiv no: Fıkhı Hanefi Türki Talat 54; Abdurrahman b.Mustafa b. Habip Karabaği, istinsah tarihi: 1254(1838); bulunduğu yer: Kahire Mısır, Mısır Milli Kütüphane, 278 sayfa, 35 satır, talik yazı.
  - Arşiv no: Fıkhı hanefi türki 4; Abdurrahman b. Mustafa b. Habib Karabaği; müstensih, Abdurrahman Müştak b.Ali,; İstinsah tarihi: 1260(1844); Kahire Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları; 2 cilt birarada, 243+234 sayfadır, nesih yazı.
  - Arşiv no: Fıkhı Hanefi Türki Talat 56; Sefinetül fetava, Abdurrahman b. Mustafa b. Habip Karabaği, 2cilttir(1-142+143-490), satır 27-33, yazı türü talik ; Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları(Kahire)
  - Çelebizade Mikdat el-Fehmî b. Muhammed el-Hamdî tarafından H/1245/m.1829 yılında istinsah edilmiş olup 24x16 cm ebadında 35 satırlık 278 varaktan oluşmaktadır. Fıkh Hanefî Türkî – Talat bölümü 54 numarada kayıtlıdır. Eserin birisi Fıkh Hanefî Türkî bölümü 4 diğeri de Fıkh Hanefî Türkî – Talat bölümü 56 numarada olmak üzere iki nüshası daha vardır. İkincisinin ilk cümlesi Erzurum müftülüğündeki nüsha ile örtüşmektedir. Ayrıca Mısır/Kahire'deki Hidiv Kütüphanesi Türkçe yazmalar bölümünde de bir nüshası bulunmaktadır.
- ✓ Milli Kütüphane Nüshası
  - Arşiv: 06 Mil Yz A 4692, Abdurrahman b. Mustafa; İstinsah 1271(1854), Ankara Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonu, yaprak II+369+III; nesih yazı; dvd: 264, boyu iç-dış 242x168mm - 175x108mm; yazı türü nesih, kağıt türü kartal filigranlı.
Not: Tezhip: Mihrabiye ve cetveller altın yaldız Nokta şemse ve köşebentli, zencirekli, sağ kapağı kopuk, kırmızı meşin kaplı miklepli mukavva cilt. Eser; fetvalar hakkındadır. Söz başları, çizgiler ve cetveller kırmızıdır. Başta II yaprak beyaza boştur, sonda Ia, IIIab beyaza boştur. Ib-IIada Gayetul-Beyân-Eşbâh-Câmiul-İcâ Zeteyn-Ahkâmul-Arâziden nakiller vardır. Satın alma; A. Koçak Esen; 1962.
  - Arşiv numarası 06 Mil Yz A 9674, Sefinetül Feytava , Esved Karabaği Abdurrahman b Mustafa Muhammed b. Habip, İstinsah tarihi Hicri(Miladi) 1216(1801) Ankara Milli Kütüphaneler Yazma Koleksiyonu, Dvd Numarası 2052, Boyut (Dış-İç) 215x145-160x85, yaprak IX+308, yazı türü nesih, kağıt türü su yolu filigranlı
Not: Eserin 2.cildir.
  - Arşiv no: 06 Mil Yz A 9687; Sefinetül'-Fetâvâ, Abd er-Rahmân b. Mustafâ b. Muhammet Habîb müstensih; Yusuf Fehim b.Mustafa Erzurumi; nsih yazı; sayfa: XIII+369; istinsah tarihi: 1242(1826); Ankara milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu; Dvd no: 2053; boyut iç dış: 211x150-160x83, satır: 27; nesih kırmızı harf filigranlı
Not:Eserin I. cildir. Salbek şemseli, zencirekli vişne rengimeşin kaplı, miklepli mukavva cilt. Söz başları, c etveller,duracak ve keşideler kırmızıdır.

- Arşiv no: 06 Mil Yz B 597; Müstensih: Mehmet b.Ebu Bekir b.İbrahim; 1254(1838); Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu; 379 Yaprak , talik yazı, arma filigranlı dvd no:771, boyut dış-iç : 310x210-243x125

Not:Sırtı kahverengi meşin ciltsiz. Fetva. Eser adı

hatimeden, yazar adı dibaceden alındı. Sözbaşları vesöz üstleri kırmızı. Baştarafıta fihrist var. Sayfa kenarları açıklamalı. Satın alma ; Mustafa Astam ; 1984

✓ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

- Müstensih Mikdad el Fehmi B. Muhammed el Hamdi(Çelebizade Erzurumi); istinsah 1245; 411 vrk; 1.cilt, 2.cilt 418 varak, A.Üniversitesi İlahiyat fakültesi; no: 37452/1.
- Müstensih: Muhammed b Ali; 1226 istinsah trh; tek ciltte bütün kitap 410 varak; kenarlarına çok az yazılmış; A. üniversitesi ilahiyat fakültesi; ayniyat no: 46239; yer no: 36073, X-VI arası fihrist var, harputlu efendihil ailesi bağışı 1922

✓ İran Kütüphane-i Umumi Ayetullah Necefi Maraşi Kütüphanesi

- Abdurrahman b Mustafa Erzurum Müftüsü; Sefinetü'l-Efta; Kum-İran Kütüphanesi Umumi -yi Hz.Ayetullah Necefi Maraşi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 517 yaprak, Dvd 1583, Boyutu 240x150mm, 517 yaprak, 31 satır, nesih yazı türü kayıtlıdır.

Sefinetü'l-Fetava' nın Aile Hukuku Bölümünde Tashih Yapılmış Yerler

Sefinetü'l- Fetava Erzurum Müftüleri için önemli bir kaynak, birçok musahhihin de inceleyip tashih de bulunduğu bir eserdir. Musahhihler şu şekilde tashihte bulunmuşlardır:

1.cilt v.24b 'de musahhihler tarafından el-ihiyar adlı eserden alıntının eksik olduğu şeklinde ekleme yapılmıştır. Sayfa 26a' da sahha diyerek "yu'razu" kelimesi, v.28a'da "vela tevkî" kelimesi eklenmiştir. v.29a'da "şuhut etmiş" yerine" şuhut eylemiş" diye soru tashih edilmiş ve sahha diye yazılmıştır. v.32b' de kenarda aynı sorunun nikah konusunda sorulduğunu dolayısıyla bu sorunun tekrar olduğunu belirtmiştir musahhih.

1.cilt v.33a' da asıl nüsha ile olan eksiklik "ط" harfi ile belirtilmiştir. Yine aynı sayfada " ج" harfi ile fetvanın eksik olduğunu belirtmiştir musahhih ve fetavayı ankaravi ile tashih ettiğini ifade etmiştir. v.33b' de eksik bir kelime, v.38 b' de "müstehakkun" kelimesi, v.39a' da "li'l-istişhâd" kelimesi "sahha" yazılarak düzeltilmiştir.

1.cilt v.39a' da, müellifin verdiği fetvanın 31. sayfada verdiği fetvaya ve muteber fıkıh kitaplarına muhalif olduğunu belirtmiştir musahhih. v.39b 'de kenarda "el mislü la yazelu ale'l-mihr" cümlesinin eksik yazıldığı belirtilmiş sahha diye not düşülmüştür.

1.cilt v.40a' da uzun bir cümleinin eksik yazıldığı belirtilmiş, v.41a' da bir kelimenin, v.44a' da üç cümleinin, v.45'a da bir cümleinin, v.46b' de bir cümleinin, v.48b 'de oldukça uzun bir cümleinin eksik yazıldığı belirtilmiş tashih edilmiştir.

1.cilt v.50' a da, v.52b' de, v.54a'da, v.56a'da, v.57a'da, v.59a'da, v.60a'da, v.61a'da, tashihler yapılmıştır. v.62b'de vav harfi ile veya vav harfi olmadan diye tashih yapılarak eserin en ince noktasına kadar incelendiği görülmüştür.

1.cilt v.63'de kaynak gösterilmemiş, musahhih Hizânetü'l- Fetava diye kaynak belirtmiş, v.63b soruda "Zeyd hal ifakında" demiş, başka bir musahhih "matuh ve mecnun hal" diye de eklemiştir. v.66a'da bir cümleinin eksik olduğu, v.68b' de kırmızı kalemle başka bir musahhihin de düzeltme yaptığı görülmüştür.

1.cilt v.75a'da da mutlaka bir başlık olması gerektiği belirtilmiş, v.75b' de tashih yapılmış, v.82a' da farklı bir musahhih kırmızı kalemle kenar sayfaya düzeltme yapmıştır.

1.cilt v.82b de eksik kelime olduğu, v.96a'da ve v.96b' de, v.97a'da düzeltmeler yapılmış, v.100b'de ise Ebu's-Suud'da böyle fetva verdi diye not düşülmüştür.

Aile Hukuku Bölümünde Erzurum Müftüsü Solakzade Efendi'nin Tashih Yapmış Olduğu Yerler

Erzurum Müftüsü Solakzade Efendi ,(1885/1960) Erzurum'un önemli müftülerindedir.(Kıyıcı,2009) Solakzade Efendi'nin de eseri inceleyip düzeltmelerde bulunduğu kendi parafıyla tashihde bulunmasından anlaşılmaktadır. Bu da göstermektedir ki eser Erzurum müftüleri için önemli bir eserdir.

1.cilt v.28b' de Solakzade Efendi kendi parafıyla sayfa kenarında, v.31a'da yine sayfa kenarında, verilen bu fetvanın mihr babında sorulan sorunun cevabına muhalif olduğunu söylemiş ve paraf işaretiyle tashih etmiştir. Yine aynı sayfa kenerında 39. sayfada verilen fetva ile bu verilen fetvanın çeliştiğini belirtmiş ve paraf koymuştur.

v.68a' da Solakzade Efendi fetvaya itiraz etmiş ve olması gerekeni sayfa kenarına kaydetmiştir.

Sefinetü'l-Fetava'nın Aile Hukuku Bölümünde Dikkat Çeken Fetvalar

Soru 1: Zeyd, kızı Hind'i bikri baliğayı Hind'den izinsiz şu kadar akçe mihir tesmiyesiyle şühud mahzarlarında Amr'a tezvic edip badehu akdi mezburu Hind'e ilam ettikte Hind Amr'ı alime iken sükut edip bir müddet murur ettikten sonra Hind nadime olup akdi mezburu feshe kadir olur mu? el Cevap: Olmaz. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/21a])

Soru 2: Hind kadı huzurunda Zeyd için zevcemdir deyip Zeyd dahi Hind için zevcemdir deyip kadı da aralarında nikah ile hükmetse Hind Zeyd'in menkuhası olur mu? el Cevap: olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/22b])

Soru 3: Hindin zevci Zeyd diyarı aharda iken fevti şai' olmakla Hind bade inkâzı'l-iddet nefsinin Amr'a tezvic edip Amr dahi vad' ettikten sonra Zeyd canlı gelse Zeyd kadıya Hind'i Amrdan tefrik ettirmeye kadir olur mu? el- Cevap: Olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/23b])

Soru 4: Zeyd Hind'i kendine tezvice Amr'ı tevkil ettikten sonra Amr Hind'i Zeyde tezvic etmeyip Hind'in rızasıyla şühud mahzarlarında kendisi tezvic eylese akdi mezbur sahih olur mu? el -Cevap: Olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/23b])

Soru 5: Hind, Zeyd'i beni bir kimseye tezvic eyle diye tevkil ettikten sonra Zeyd Hind'i kendine tezvic eylese caiz olur mu? el-Cevap: Olmaz.((Sefinetü'l-Fetava,varak [I/24a])

Soru 6: Zeyd Amr ile ale'l iştirak malik olduğu cariyeyi Amrın izinsiz şu kadar akçe mihir ile tezevvüc ve duhul ettikten sonra Amr muciz(onay) olmayıp akdi mezburi fesh eylese Amr mihiri misl ile müsemmadan ekallinin nısfını Zeydden almaya kadir olur mu? el Cevap: Olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/25b])

Soru 7: Zeyd zimmi zevcei medhulun bihası Hind'i nasraniyeyi üç talak ile boşadıktan sonra Zeyd Hind ile ezvac muamelesi etmek istedikte Hind razıye olmayıp kadıya murafaa eyleseler kadı Hind'i Zeyd'den tefrika kadir olur mu? el- Cevap: Olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/26b])

Soru 8: Zeydi müslim Hindi mecusiye tezevvüc etmek caiz olur mu? el Cevap: Olmaz (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/26b])

Soru 9: Zeydin zevcesi Hind ile Amr'ın zevcesi Da'd hamilelerken Zeyd Amr'a zevcem Hind'in hamli kız olup zevcen Da'd'ın hamli de oğlan olursa ol kız ol oğlana nikah ettim deyu Amr dahi kabul ettikten sonra Hind kız doğurup Da'd oğlan doğursa ol kız ol oğlanın menkuhesi olur mu? el Cevap: Olmaz (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/30a])

Soru 10: Debbağ(derici) taifesinden olan Zeyd attar(güzel koku satan) olan Amrın kızı Hind'e küfüv olur mu? el Cevap: Olmaz. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/31b])

Soru 11(kenar): Fasık olan Zeyd Amr'ı salihanın kızı salihaya denk olur mu? el cevap: Olmaz. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/31b])

Soru 12: Zeyd Amrın kızı Hindi tezevvüc murat ettikte Amr Zeyd'e bana nefsim için şu kadar akçe vermeyince nikah ettirmem demekle Zeyd dahi Amr'a ol kadar akçe verip Hindi tezevvüc edip badehu Zeyd ve Amr müteakiben fevt olsalar Zeyd'in veresi meblağı mezburu Amrın terekei vafiyesini kabz eden veresinden talep ve ahza kadir olurlar mı? el- Cevap: Olurlar. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/40a])

Soru 13: Zeyd bir karye ahalisinden Hindi şu kadar akçe mihiri muaccel tesmiyesiyle tezevvüc ve ol karyede duhul ettikten sonra Zeyd mihiri mezburu hinde vermeden Hindi cebren ol karyeye bir günlük bu'di(uzak) olan kendi garyesine nakle kadir olur mu? el Cevap: Olmaz. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/51a])

Soru 14: Zeyd ahar diyara gittikten sonra zevcesi Hinde muanven ve mersum mektup yazıp mektubunda benden boş ol deyu tahrir ve mektubu hinde irsal eylese Hind Zeyd'den mektubun vusulunde mi boş olur yoksa tahriri tarihinde mi boş olur? el Cevap: Tahrir tarihinde boş olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/61b])

Soru 15: Zeyd sara hastalığına yakalandığı zaman zevcesi Hindi boşasa geçerli olur mu?

el - Cevap: Olmaz(Sefinetü'l-Fetava,varak [I/63a])

Soru 16: Zeyd, eğer babam Amrın menziline gidersem zevcem Hind üç talak boş olsun dedikten sonra Zeyd unutmakla Amrın menziline girse Hind Zeyd'den üç talak boş olur mu? el- Cevap: Olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/70b])

soru 17: zeydi müslim zevcesi hindi müslimeye bire ağzını ve imanını filan ettiğim deyu ....lafzıyla şetm eylese hind zeydden mübane olur mu? Olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/81a])

Soru 18: Zeyd zevcei medhulun bihası hindi bainen tatlik ettikten sonra hind inkazı iddete ikrar etmeden dokuz ay mururunda bir veled doğursa veledi mezburun nesebi zeydden sabit olur mu? Olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/87b])

Soru 19: Zeydi musırın(zengin) zevcesi Hind, benatı eşraftan olup iki hadime ihtiyacı olmakla milki cariyeleri olan Zeyneb ve Haticeyi istihdam eylese Zeyd, Zeynep ve Hatice'yi infak üzerine cebr olunur mu? el- Cevap: Olunur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/95a])

Soru 20: Zeydin zevcei medhulun bihası Hind, biğayri hak Zeyd'in menziline gelmeyip naşizeten kendi menziline sakine olsa Hind'in nafakası Zeyd üzerine lazıme olur mu? el Cevap: Olmaz . (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/99a])

Soru 21: Zeydi zimminin zevcesi Hindi nasraniye şerefi İslam ile müşerref olup Zeyd'e İslam arz olundukta eba etmekle(kabul etmemek) Hind Zeyd'den tefrik olursa Hind Zeyd'den nafaka-i iddet almaya kadire olur mu? el Cevap: Olur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/99b])

SEFİNETÜ'L-FETÂVÂ'DA KAYNAKLAR, KAYNAK GÖSTERME USULÜ VE DEĞERLENDİRME

Allah-u Teala insanlığın huzuru için peygamberler göndermiş, onlar da bu konudaki kuralları insanlara bildirmişlerdir. Kıyamete kadar devam edecek olan bu saadet kurallarının kaynağı Kuran ve sünnet olmuştur.

İlim sahipleri bu iki kaynaktan hüküm çıkarma bilgisine sahip iken, ilim sahibi olmayanlar hüküm çıkarma bilgisine sahip değillerdir. İlim sahibi olmayanlar sorularını/sorunlarını ilim sahibi olanlara sormuş ve cevap aramışlardır. Fetva kelime olarak, "verilen cevap" demektir, (İbn Manzur, ts.) bir meselenin şer'i hükmünü müftiden soran kişiye müstefti, fetva veren kişiye de müfti denir.(Bilmen, 1967)

En üst makamdaki müfti ise Şeyhu'l-İslam'dır. Fetvahaneye gelen bir sorunun cevaplanmasında Şeyhu'l-İslam'ın, fetva emini ve müsevvidlerin katkıları vardır.

Meşihat makamınca verilen fetvalar Osmanlı Devleti'nin her bölgesinde görev yapan taşra müftülerine ve kadılara kaynak olmuştur.

Osmanlı devleti resmi mezhep olarak Hanefiliği benimsemiş ve hukuk sistemi de Hanefilik merkezinde oluşmuştur. Şeyhülislam ve müftüler mecmualarını bu minval üzere yazmışlardır.

Bazıları kaynak gösterse de Şeyhülislam'lar fetvaların kaynaklarını vermek zorunda olmadıkları için verilen fetvalar nükülsüzdür ancak taşrada görev yapan müftüler verdikleri fetvaların kaynaklarını göstermek zorundadırlar.(Arslan, 2010)

Erzurum Müftüsü olan Abdurrahman el- Erzurumi 20 yıl boyunca vermiş olduğu fetvaları düzenlemiş, kaynaklarını çıkarmış, eserine de "Sefinetü'l-Fetâva" ismini vermiştir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/1a])

Aynı dönem veya önceki dönem nuküllü fetva kitaplarını incelediğimizde Abdurrahman Efendi'nin, yaşadığı dönemin kaynak gösterme usulüne uyduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklardan nakiller yapılırken orjinallerinde (Tatarhaniye ve Câmiu'l-fusûleyn de olduğu gibi) bulunan rumuzlar aktarım yapılırken korunmaya çalışılmıştır.

Müellif, eğer konuyu önemli görmüşse ilgili fetvaları çoğaltmış, hatta kitabın kenarlarına da fetvalar yazmış ve nakillerini de vermiştir.

Müellif, taşra müftüsü olması ve kaynak gösterme zorunluluğu olması nedeniyle görüşlerini kaynaklar üzerinden ortaya koymuştur. Bir konuda Hanefi fakihleri arasında ihtilaf varsa onları ayrıntılı olarak ortaya koymuş, sahih olan budur veya müftabih olan görüş budur diyerek kaynaklar üzerinden kendi tercihini belirtmiştir. Müftüler, müctehid veya mukallid fakih olabiliyor. Abdurrahman el Erzurumi'nin tercih ashabından olduğunu ve tercihlerini de kaynaklar üzerinden yaptığını düşünüyoruz.

Eserde klasik Hanefi literatürünün temel kaynaklarının kullanıldığı görülmektedir. Diğer mezheplerin kitaplarından nakillere nadir rastlanmıştır.

Sefinetü'l- Fetava' nın en önemli özelliklerinden birisi de dönemin sosyal kültürel ekonomik durumunu ortaya koymasındır ki, tatbikatı yansıtması açısından önemli bir fetva mecmuasıdır.

Sefinetü'l Fetava'da Kaynak Kullanma Metodu

Müellif Erzurum müftüsü Abdurrahman Efendi'nin Sefinetül Fetava isimli eserinde fetvalarına gösterdiği kaynakları ve kaynak gösterirken takip ettiği metodu birkaç madde halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

- ✓ Kaynaklar Hanefi mezhebine göre yazılmış fıkıh ve fetvâ kitaplarından oluşmuş olup, kaynaklar kullanılırken muteber fıkıh ve fetva kitapları olmasına dikkat edildiği görülmüştür.
- ✓ Eserde kaynağı çıkarılmamış olan fetvâlar neredeyse yoktur, olanlar da şu şekilde yer almaktadırlar: Bazı fetvâlar birbiriyle bağlantılı oldukları için arka arkaya yazılıp "kaynağı geçtiği üzere"(Sefinetü'l-Fetava,varak [I/30a]) diye belirtilmiştir. Mesela benzer konudaki fetvaya aynı kaynak gösterilecekse "bunun cevabı daha önce Tatarhaniye'de geçmişti"(Sefinetü'l-Fetava,varak [I/24a]) "aynı mesele daha önce geçmişti", "aynı mesele bir

mesale önce geçmişti" vb. ifadelerle açıklama yapılmıştır. Bazen de "bunun cevabı ilerde, boşanma konusunda gelecektir" şeklinde gösterilmiştir.

- ✓ Müellif, naklin bitiminde nakli yaptığı kitabı ve bölümü belirtirken aynı kaynağı bazen Tatarhaniye, (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/21a]) bazen lima nukile min Tatarhaniye, bazen Tatarhaniye fi 's-sani aşere min nikah, (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/36b]) bazen de Tatarhaniye fi'l fasli's-sani aşere mine'l- mihr min kitabi'n-nikah (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/35b]) şeklinde daha ayrıntılı olarak verdiği de görülmüştür.

Bazı fetvâların kaynağında kitap ismi yerine Sadru's-Şerîa, İbn Melek, İbn Hümmam, (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/38a]) gibi isimler kullanılmaktadır. Aynı isimle başka kitapların da meşhur olduğu durumlarda her zaman değilse de çoğu kere müellifinin de belirtildiğini görmekteyiz. Mesela Hâvî için; Hâvî li-İmam Buhârî, Hâvî'l-Kudsî şeklinde, Muhîr için de Muhîr-i Radavî (Muhîr-i Serahsî), Muhîr-i Burhânî (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/41a]) şeklinde açıklamalar kaynak adında yer almaktadır.

Bazen kaynaktan olduğu gibi aktarım yapmış, (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/42a]) bazen olduğu gibi aktarılmamış eksik aktarılmış, (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/38a]) bazen kitabın o konudaki genel görüşü aktarılmıştır. Kelimesi kelimesine alıntı yapılmış ve başka bir kitaptan alıntı yapılarak devam edilmişse iki görüş birbirine karışmasın diye inteha konularak diğer görüşe devam edilmiş, (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/22b]) bazen de fetvaya birkaç kitap kaynak gösterildiği için görüşün kime ait olduğunu belirlemek zor olmuştur.

Kanaatimizce soran kişi bilgili ve kitabı bilen birisi ise kaynağı teferruata girmeden yalnızca Bezzaziye diyerek belirtmiş, soruyu soran sıradan birisi ise kaynağı detaylı bir şekilde vererek Bezzaziye fil fasli's-sani aşere mine'l-mihr min kitabi'n-nikah şeklinde belirtmiş ya da konunun önemine binaen kaynağı detaylı bir şekilde vermiş olabilir. Ayrıca Sefine de kaynak gösterilen eserlerin ister fıkıh kitapları ister fetva mecmuaları olsun Osmanlı dönemi alimlerinin çok iyi bildikleri eserler olduğunu söyleyebiliriz. Kaynak olarak eserin ya da müellifin yalnızca isminin kısaca verilmiş olması mesela İbni Melek, mülteka, bezzaziye, bahr vb. akla bu düşüncüyü getirmektedir.

- ✓ Eserde fetvaya kaynak gösterilmediği nadir de olsa görülmüştür. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/35b]) Mesala, kitaplarda böyle geçer, mütedavil kitaplarda böyledir gibi.
- ✓ Konu basit bir konu ise anlaşılması kolay ise kısa cevap vermiş ve bir ya da iki kaynak göstermiş, (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/38a]) geniş bir konu ise bütün yönleriyle ele almış farklı görüşleri ortaya koymuş sayfalarca konuyu anlatmış, (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/42b]) ne kadar kitaptan alıntı yapmışsa her birini ayrı ayrı kaynak olarak vermiştir.
- ✓ Müellif kaynak gösterdiği eserden alıntı yaparken eserdeki rumuzları da aynen olduğu gibi aktarmıştır. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/25a]) Tatarhaniye, Kadıhan, Camiu'l-Fusuleyn gibi.
- ✓ Abdurrahman Efendi mecmûasında her fetva için genelde bir kaynaktan nakilde bulunsa da iki üç ya da daha çok kaynağa başvurduğu fetva sayısı oldukça fazladır.
- ✓ Abdurrahman Efendi bazı fetvâlarında cevaba nukûl olarak bir eseri kaynak gösterdikten sonra örneğin, Minahu'l-Ğaffâr ve Câmîu'l-Fusûleyn' den alıntı yaptıktan sonra Şeyhülislam'ın görüşünü de nakil olarak eklemiştir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/36a]). Bu, Osmanlı hukuk geleneğine olan uyumu gösterme adına yapılmış olabilir.
- ✓ Bazen kullandığı aynı cümle için hem Tatarhaniye'yi hem Şerhu't-Tahavi'yi kaynak göstermiş, bu da görüşüne desteklemek için bunu yaptığını göstermektedir.
- ✓ En çok kullandığı kaynaklar arasında Tatarhâniyye, Kâdıhan, Dürer, Ankaravî, Surretü'l-Fetâvâ, Bezzaziye, Câmîu'n-Nukûl, Câmîu'l-Fetâvâ, Câmîu'l-Fusûleyn, Kûhüstâni, Hidaye ve şerhleri, Hülâsâtü'l-Fetava, Bahrür-Râik, Sadrû's-Şerîa, el İhtiyar gibi eserler yer almaktadır.
- ✓ Bazen bir fetvânın nukûlünde bir kitaptan kısa alıntı yapıp bir başkasında daha tafsilatlı delilin bulunduğu işaret edildiği de görülmektedir. Talak ile ilgili bir fetvânın cevabına delil olarak getirilen nukûlün bir kısmı aynen değil de özetlenerek aktarıldığı için "mulahasan" şeklinde kaynak gösterilmiştir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/97b])
- ✓ Meselenin önemine göre bazen kenar bölümlerde de konuya devam etmiş yararlandığı kaynağı da belirtmiştir.
- ✓ Dönemin ilim adamlarınca kaynak olarak kullanılan fıkıh kitapları ve fetva kitaplarının muteberlik açısından aynı özelliğe sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bir kaynak kitabın farklı fetva mecmualarında farklı sayıda kullanılmış olsa da mesela Haniye'nin bir fetva kitabında 7, diğerinde 11, diğerinde 9 defa kullanılsa da fetvalarına kaynak göstermeleri o kitabın o dönemin alimlerince değerli olduğunu göstermektedir.
- ✓ Sefine de kullanılan kaynakların bir diğer özelliği de, fetvalara kaynak gösterilen eserlerin müelliflerinin önemli bir kısmının, Şemsu'l-eimme es-Serahsî, Ebu'l-Mekârim el-Velvâlicî, İftihâruddin el-Buhârî, Burhaneddin el-Buhârî, Ebu'l-Muzaffer el-Kerâbîsî gibi Osmanlı öncesi özellikle Ortaasya menşeli Hanefî fakihleri olan

Maveraünnehir bölgesi alimlerinin olmasıdır. Türklerin ana vatanı olan ve Hanefî mezhebinin önemli alimlerinin yetiştiği bu coğrafyada yazılan eserler Osmanlı'nın ilim geleneğinin de ana kaynağını oluşturmuştur.

- ✓ Fetvâ mecmûası olan bu eserde kaynak olarak yine fetvâ mecmûalarının önemli oranda kullanıldığını söyleyebiliriz. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/36a])
- ✓ Fetva mecmuaları dışındaki kaynak gösterilen fıkıh kitapları mezhep içerisinde muteber kabul edilen eserlerdir. Mutunu erbaa, Hidaye ve şerhleri gibi. Mesela Hidâye adlı eser fetvâ mecmûalarında çok fazla kaynak gösterilmezken, şerhleri olan Fethu'l-Kadîr, İnye, Binaye gibi eserlerin daha fazla itibar gördüğünü söyleyebiliriz. Kenzü'd-Dekâik için de aynı şeyi söyleyebiliriz, şerhleri el-Bahru'r-râik ve Tebyînü'l-Hakâik daha fazla referans gösterilmiştir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/45a])

Sefinetü'l-Fetava'da Fetvaların Kaynakları Konusunda Bazı Eleştiriler

- ✓ Müellif genellikle mezhepte muteber kabul edilen kaynakları nakil göstermiş ancak nadir de olsa ulema tarafından zayıf kabul edilen birkaç eseri de kaynak göstermiştir. Zahidi'nin Gunye adlı eseri bunlardan biridir.
- ✓ Müellif, bazen konuyu oldukça uzatmış, soru ile alakalı olmayan meselelere girmiştir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/26a])
- ✓ Sorular bazen çok karmaşık uzun anlaşılmaz şekilde fetva kitabında yerini almışsa da verilen cevap oldukça kısa basittir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/22b])
- ✓ Alıntı yapılan kitapta başka kaynaktan alıntı yapınca asıl kaynak değil alıntı yapan eser kaynak gösterilmiş bu ise eleştirilir durumdur. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/22a])
- ✓ Müellifin kaynak kullanma usulünde yeterince hassas olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü 1.el kaynak kullanması gerekirken daha çok 2. el kaynak kullanmış.(Sefinetü'l-Fetava,varak [I/26b])
- ✓ Bilginin asıl kaynağına gitmemiş, dolaylı eseri kaynak göstermiştir. Örneğin Surre adlı eser bilgiyi Vâkıatü'l-Hüsâmî adlı eserden almış, müellifte asıl kaynak olarak Vakıatü'l Hüsami'yi göstermiştir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/18a])
- ✓ Kaynak adı belirtmeksizin genel ifadelerin kullanıldığı cevaplar da bulunmaktadır.
- ✓ Kaynak göstermede bir usul takip edilmemiştir.
- ✓ Müellif, bazı kaynak gösterdiği metinleri (mulahasan) diyerek özet olarak naklettiğini ifade ederken, birçok yerde meseleyi özetlediğini söylemeden özetleyerek nakletmiştir.
- ✓ Müellif, bazı meselelerde kaynak olarak gösterdiği metnin bölümünü, fasıl numarasını, bab ismini vermiş ancak her zaman aynı şeyi yapmamış, sadece kitap ismi ve bölümünü söylemiş, fasıl numarasını ve bab ismini zikretmemiş, hatta bazen bölüm ismini, fasıl numarasını zikretmeden sadece eser ismini vermekle yetinmiştir.Halbuki sorulan sorudan o meselenin hangi konuyla alakalı olduğu anlaşılrsa da, eser ismiyle yetinmemesi gerekirdi.
- ✓ Müellif, bazen kaynak olarak gösterdiği asıl metindeki lafızları zikretmeden ve manayı daraltacak şekilde bazen de manayı bozacak derecede nakiller yapmıştır. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/40a, 45a, 48a])
- ✓ Müellif, bazı örneklerde kaynak olarak gösterdiği metinlerin fasıl numarasını, bab ismini yanlış vermiş. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/32b])
- ✓ Müellifin eserde zikrettiği metin, kaynak olarak atıfta bulunduğu kitapta bazen bulunmayabiliyor. Müellif ya yanlış kaynak gösteriyor ya da asıl metnin lafzını değiştirerek kendi yorumunu katarak nakil yapıyor olabilir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/63a])
- ✓ Müellif konu başlığına uymayan fetvaları aynı konu başlığı içerisine almış mesela talakla alakası olmayan bir meseleyi talakla ilgili fetvaların arasında zikretmiş, halbuki mesele hidane ile ilgilidir. (Sefinetü'l-Fetava,varak [I/69b])
- ✓ Müellif, içerik olarak aynı özellikleri taşımasına rağmen yakın dönem fetva kitaplarını nakil olarak oldukça nadir kaynak gösterirken, eski fetva kitaplarını daha çok kaynak göstermiştir. Örneğin Bahru'l- Fetâvâ'nın müellifi Erzurum'lu Kadızade Muhammed Arif Efendi Sefineye yakın zamanda yazılmış hem de aynı bölgenin eseridir. Abdurrahman Efendi aile hukuku özelinde bir defa kaynak göstermiştir.

SEFİNETÜ'L- FETÂVÂDA EN SIK KULLANILAN KAYNAK KİTAPLAR

Sefinetü'l Fetava' da yüzlerce kaynak kitap bulunmaktadır. Bunların içerisinde en sık kullanılan eserleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Âlim b. el-Alâ', Ferîduddîn Âlim b. el-Alâ (ö.768/1384), *el-Fetâva't-Tâtârhanîyye*

Ankaravî, Mehmed Emîn b. Hüseyin Ankaravî (1098/1687), *Fetâvâ'l-Ankaravî*, Şeyhülislâm Mehmed Emin Efendi'nin fetvalarını bir araya getiren eser.

Aynî, Ebu Muhammed Bedrüddin Mahmud b. Ahmet b. Musa b. Ahmed b. Hüseyin b. Yusuf el Aynî el Ayıntabi, (762-855/1361-1451), *el Binaye Şerhü'l-Hidaye*

Bezzâziyye, Hafızüddin Muhammed b. Muhammed b. Şihab b Yusuf el Harezmi el-Kerderî el Bezzazi (827/1424). Tanınmış hanefî alimi. Asıl adı “*el-Câmiu'l-vecîz*” olup ve Fetâva'l-Kerderî diye de bilinen eser daha çok “*el-Fetâva'l-Bezzâziyye*” adıyla tanınmıştır. (Özel,1990)

Buhari, İftihârüddîn Tâhir b. Ahmed b. Abdurreşid el-Buhârî (d.482/1090–ö.543/1147), *Hulâsatu'l-fetâvâ*, Hanefî müctehid *Hulâsatu'l-fetâvâ*, Hanefilerce muteber kabul edilen meşhur fetvâ kitaplarından. (Özel s.50)

Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmud b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî. (ö. 786/1384), *el İnaye*. Bayburtlu tanınmış hanefî âlimi. Hidâye'nin en güzel şerhlerinden biridir. Hidâye'nin geniş hacimli şerhlerden biridir.

Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmud b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî. (ö. 786/1384), *en-Nihâye fi Şerhi'l- Hidâye*. Hidâye için yaptığı meşhur şerh.

Bedreddin Simâvî, Bedrüddîn Mahmud b. İsrail b. Abdulaziz, İbn Kâdî Simâvne (Semâve) (ö.823/1420), *Câmiu'l-Fusûleyn*.

Haddâd, Ebûbekr b. Ali b. Muhammed el-Abbâdî el-Yemenî, el-Haddâdî. (v.800 / 1397) *el-Cevheretu'n-neyyire*. Bu eser Kudûri'nin meşhur Muhtasar'ının şerhidir.

Halebî, Burhânüddîn İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Halebî (ö.956/1594), *Mültekâ'l-Ebhur*. Meşhur fıkıh kitabıdır.

İbnü'l-Hümmam, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdulvahîd b. Abdulhamîd b. Mesud el-Humam es-Sivâsî el-İskenderî. (790-861 / 1388-1457), *Fethu'l-kadir*. Hidâye'yi ayrıntılı bir şekilde şerh eden çok önemli bir kitaptır.

İbni Nüceym, Zeynüddin Zeynelâbidîn b. İbrahim b. Muhammed b. Nüceym el-Mısırî (d.926/1519–ö.970/1563), *el-Bahru'r-Râik Serh-u Kenzü'd-Dekâik*. Meshur Hanefî âlimi. el-Bahrü'r-Râik, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) “*Kenzü'd-dekâik*” adlı Hanefî fıkıhına dair eserine İbn Nüceym (ö. 970/1563) tarafından yapılan şerh. (Özel, 1990)

Kâdîhan, Fahrüddîn Hasan b. Mansur b. Mahmud el-Uzcendî el-Ferğânî. (ö. 592/1196) *Fetâvâ Kâdîhân*.

Mevsilî, Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd b. Mahmud el-Mevsilî el-Bağdâdî, (ö.1150/1737), (599-683 / 1203-1284), *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*.

Molla Husrev, Muhammed b. Ferâmuz b. Ali, (Şeyhülislâm), (ö.885/1480), *Dureru'l-hukkâm, ğurerul ahkam*. İkiside Molla Hüsrev'in, Durer, ğurerin şerhi, Dureru'l- Hukkâm şerhu'l- ğureru'l-ahkâm. Tanınmış Osmanlı âlimi, Şeyhülislâm. Fatih Sultan Mehmet ona “*zamanın Ebû Hanîfe'si*” derdi.

Merğînânî, Ebu'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Ebûbekr b. Abdulcelîl el- Ferğânî el-Merğînânî er-Riştânî, (ö.593/1197), *el-Hidâye*. el-Hidâye, müellifin kendi kitabı el-Bidâye'nin şerhidir.

Merğînânî, Ebü'l-Hasan Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferğânî el-ergînânî (ö. 593/1197), *Bidaye*. Merğînânî el-Bidâye eserini imam Muhammed'in el-Câmiu's-sağîr ve Kudûri'nin Muhtasar'ını ihtisar ederek meydana getirmiştir.

Hanefî mezhebi içinde temel kaynak kitap olan mezheb içinde söhret kazanmış ve özellikle Osmanlılar zamanında oldukça itibar gören meşhur Hanefî fıkıh kitabı olan Hidâye'nin ve Fethu'l- Kadir, el- İnaye, el -Binaye, en-Nihaye, el- Kifaye, Ğayetü'l-Beyan, Nasbu'r-Raye, Münyetü'l- Elmei gibi birçok şerhinin de kaynak olarak gösterildiğini görmekteyiz. (Özel, 1990)

Nesefî, Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî. (v.710 / 1310), *Kenzu'd-dekâik ve el-Kâfi*. Bütün eserleri ulema nezninde muteberdir. Müellif kendi eseri el-Vâfi'den yaygın olarak meydana gelen meselelerin kısımlarını özetleyerek Kenzu'd-dekâik isimli metni meydana getirmiştir. Müteahhir hanefî âlimlerin en fazla itimat ettiği ve yaygın olarak kullandığı bir kitaptır. İbn Nüceym, bu kitap hanefî fıkıhında tasnif edilmiş en güzel muhtasar kitaptır der. Eser “*mutunu erbaa*” diye anılan dört muteber kaynaktan biridir. el-Kâfi, fıkıha dair bu eser, Nesefî'nin Ebû Hanîfe, talebeleri, Şâfiî ve Mâlik'in görüşlerini topladığı el-Vâfi adlı eserinin şerhidir (Özel,1990).

Sâkîzî, Sadık Mehmed b. Ali es-Sâkîzî er-Rûmî (1099/1688). *Surretu'l-fetâvâ*.

Semerkandî, Ebu'l-Kâsım Nasırüddin Muhammed b. Yusuf b. Muhammed b. Ali el- Alevî el-Hasenî el-Medenî es-Semerkandî, (ö.603/1206), *Câmiu'l-fetâvâ*.

Abdurrahman Efendi her konudaki fetvalarında bu eserlerden faydalanmıştır.

SONUÇ

Fetva kitapları her zaman müftülerin kadıların ilim adamlarının müracaat ettikleri bir kaynak olmuştur. Osmanlı hukuk sisteminde de fetva mecmualarının önemli bir yeri vardır. Aynı zamanda bu kitaplar toplumda yaşanan pratik sorunlara yönelik meseleleri ele alması özelliğinden dolayı da önemli kitaplardır.

Biz de 21 yaşında Erzurum Müftüsü olan, kadılık ve valilik yapan, fakih bir aileden gelen, babası ve dedesi de Erzurum'da kadılık müftülük valilik yapmış olan Abdurrahman Efendi'nin nüküllü fetva türlerinden yazma bir eser olan "Sefinetü'l-Fetava" adlı eserini günümüze kazandırmayı ve ilim dünyasına tanıtmayı amaçladık. Eserin önemli bir özelliği, döneminin sosyal, tarihi, iktisadi, hukuki ve kültürel yönlerini geleceğe aktaran, dönemi hakkında bilgi veren bir eser olmasıdır.

Osmanlı hukuk sistemindeki kural gereği Abdurrahman Efendi de fetvalarını Hanefi mezhebinin görüşleri çerçevesinde vermiştir. Fetvalarına baktığımız zaman O'nun fıkha hakim kuvvetli bir fakih olduğunu söyleyebiliriz. Toplumdaki sıkıntı ve problemlere göre bazı konuları daha geniş kapsamlı, bazı konuları ise daha kısa özet şeklinde işlemiştir.

Abdurrahman Efendi, taşra müftülerinin fetvalarına nakil gösterme zorunluluğundan dolayı bütün fetvalarının kaynaklarını vermiş, hanefi fikhının muteber kaynaklarını kaynak göstermiş, tercihlerini de kaynaklar üzerinden yapmaya çalışmıştır.

Eser yazma bir fetva kitabıdır, konular oldukça sistematik bir şekilde işlenmiş, akıcı bir dil ile yazılmış, ilmi disiplin baştan sona korunmuş, kitap fasıl bab şeklinde başlıklarla konuların işlendiği önemli bir eserdir. Eserin matbu nüshası yoktur. Eser ve müellifi hakkında makale ve tez olarak hiçbir çalışma yapılmamıştır.

Erzurum müftüsü Abdurrahman Efendi Sefinetü'l-Fetava isimli eseriyle Osmanlı fıkıh külliyyatına önemli bir fetva eserini kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Efendi, (1833) , *Sefinetü'l-Fetava*, Müstensih Muhammed b.Ali b. Abdullah, Erzurum

Arslan, (2010), Emine, *Nüküllü Fetva Mecmuaları ve Mehmed Fıkhi'nin el- Ecvibetü'l-Kânia adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri, İstanbul*, (Doktora Tezi)

Bakırcı, (2007), Selami, “*Erzurum'daki Vakıf Faaliyetleri İçerisinde Kitap ve Kütüphanelerin Yeri*” *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu*, Erzurum

Bilgin, (2013), Orhan, "Yazma", *DİA*, İstanbul

Bilmen, (1967), Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul

Görgülü, (1998), Hasan Ali, "Ferağ Kaydı", *DİA*, İstanbul

İbn Manzûr, (711/1311) *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, 1994.

Kıyıcı, (2009), Selahattin, "Muhammed Sadık Solakbay", *DİA*, İstanbul

Nusret, (1338), Mehmet, *Tarihçe-i Erzurum Hemşehrilere Armağan*, İstanbul

Örsten, (2007), Seda, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, Ankara

Özel, (1990), Ahmet, *Hanefi Fıkıh Âlimleri*, Ankara

Yazıcı,(2020), Hüseyin, "Mukabele Kaydı", *DİA*, Ankara